

Особливості трансформації світової системи вищої освіти у XXI столітті

Ермаченко В.Є.

кандидат економічних наук, професор кафедри туризму
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Дериховська В.І.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри статистики та економічного прогнозування
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена дослідженню сучасних світових трендів розвитку вищої освіти. Узагальнено погляди науковців щодо трансформації системи вищої освіти під впливом світової освітньої спільноти та загальноцивілізаційних стратегічних пріоритетів розвитку. Розкрито сутність основних тенденцій модернізації вищої освіти у XXI столітті, підкреслено значимість процесу інтернаціоналізації вищої школи.

Ключові слова: вища освіта, світові тренди, освітній простір, розвиток вищої освіти.

Ермаченко В.Е., Дериховская В.И. ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИИ МИРОВОЙ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В XXI ВЕКЕ

Статья посвящена исследованию современных мировых трендов развития высшего образования. Обобщены взгляды ученых по поводу трансформации системы высшего образования под влиянием мирового образовательного сообщества и общецивилизационных стратегических приоритетов развития. Раскрыта сущность основных тенденций модернизации высшего образования в XXI веке, подчеркнута значимость процесса интернационализации высшей школы.

Ключевые слова: высшее образование, мировые тренды, образовательное пространство, развитие высшего образования.

Yermachenko V.E., Derykhovska V.I. THE PECULIARITIES OF TRANSFORMATION OF THE WORLD SYSTEM OF HIGHER EDUCATION IN THE XXI CENTURY

The article is devoted to the study of modern world trends in the development of higher education. The views of scientists on the transformation of the system of higher education under the influence of the world educational community and general civilizational strategic development priorities are generalized. The essence of the main tendencies in the modernization of higher education in the 21st century is revealed, and the importance of the process of internationalization of higher education is emphasized.

Key words: higher education, world trends, educational space, development of higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація торкнулась усіх сфер життєдіяльності суспільства, виступила каталізатором освітніх реформ, зокрема трансформації системи вищої освіти. На тлі розвитку інформаційних технологій поступово формується єдиний освітній простір, а також зростає світовий ринок освітніх послуг. Це вимагає від національних систем вищої освіти швидкої адаптації, координації та стратегічної орієнтації на інтеграцію у міжнародний освітній простір.

Нині категорія освіти мігрує з національних пріоритетів високорозвинених країн до світових пріоритетів. Відбувається процес інтернаціоналізації освіти за змістом,

організаційними формами та методиками навчання. Освіта перетворюється на ефективний інструмент проникнення знань, технологій, капіталу, стає конкурентною перевагою у боротьбі за ринок та під час вирішення геополітичних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження основних тенденцій розвитку системи вищої освіти присвячено праці таких вчених, як, зокрема, О. Дубасенюк, А. Глузман, Г. Товканець, М. Степко, Я. Болюбаш, В. Пономаренко, О. Раєвнева [2; 3; 5–9]. Методологічною та інформаційною основою роботи є матеріали наукових періодичних видань та нормативно-правові акти у сфері вищої освіти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття присвячена узагальненню наявних поглядів науковців щодо визначення місця вищої освіти на світовій освітній арені, а також розкриттю сутності основних світових трендів розвитку вищої освіти у XXI столітті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Сучасний розвиток вищої освіти будь-якої країни доцільно розглядати через призму світових тенденцій, які модернізують освітні стратегічні пріоритети, змінюють інструментарій та підходи до методичних та методологічних засад функціонування вищої школи. Більш того, загальноцивілізаційні тенденції продукують системоутворюючий вплив на процес реформування національних систем освіти. Саме тому метою написання статті є визначення сучасних особливостей трансформації та трендів світової системи вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку багатьох вчених та експертів в освітній галузі [1–9], система вищої освіти у XXI столітті буде перебувати під впливом світових трендів (напрямів, тенденцій розвитку), що представлені на рис. 1.

1. *Масовість та динамізм розвитку вищої школи.* Освіта стала широкодоступною для

всіх людей незалежно від їх віку, соціального статусу, нації. Згідно з офіційними даними звіту “Education at a Glance 2016”, який оприлюднений на сайті “The Organisation for Economic Co-operation and Development” (OECD) [1], у країнах, що ратифікували Конвенцію про організацію економічної співпраці та розвитку, в середньому 42% населення у віці від 25 до 35 років отримують вищу освіту (лідуючі позиції займає Корея – 69%, Японія – 60%, Канада – 59%). Якщо порівняти світову статистику здобуття вищої освіти, можна сказати, що на кінець XX століття в середньому лише 10% людей мали статус студентів, тоді як на початок XXI століття спостерігався приріст вже на 15%.

Тобто нині в світі нараховується приблизно 25% молодих людей-студентів. Все це обумовило необхідність стрімкої адаптації навчально-виховного процесу (учбових програм та планів) ВНЗ до мінливості зовнішньої середовища та потенційного контингенту студентів, впровадження змін у систему управління ВНЗ, фінансування його діяльності тощо.

2. *Орієнтація якості навчання на кінцевий результат.* Сучасна вища освіта відходить від навчання, що спрямовано на кількісний (бальний) вимір, світ цікавить, що конкретно вміє робити випускник вишу, які практичні навички



Рис. 1. Світові тренди в розвитку вищої освіти

та компетентності отримав здобувач вищої освіти протягом всього терміну навчання. Саме тому на базі університетів спільно з представниками потенційних роботодавців існують наукові центри, дослідні лабораторії, що дають змогу застосовувати необхідний інструментарій для розробки реальних бізнес-проектів, вирішення наявних практичних задач у різних суспільних сферах. Сучасних роботодавців на ринку праці хвилюють технічні навички працівників, з цією метою проводяться тренінг-курси, семінари. Осторонь не стоїть спільнота таких міжнародних організацій, як "Global Alliance for Transnational Education" (GATE) та "European Register of Quality Assurance Agencies" (EQAR) [2]. Їх зусилля спрямовані на інтенсифікацію та удосконалення забезпечення якості освітніх послуг, контроль якості та акредитацію (сертифікацію) освітніх програм вищої школи, що реалізуються на освітніх ринках інших країн.

3. *Впровадження безперервної освіти ("lifelong learning" – освіта протягом життя)*. Відбувається реформування та/або створення нових освітніх установ, здатних враховувати особливості структури і змісту освітніх потреб людини на різних етапах її життя. Безперервна освіта акумулює досвід гуманітарної, загальної та професійної освіти, підносить значення самоосвіти, робить наголос на поступальності вертикального та горизонтального освітнього процесу розвитку творчого потенціалу особистості та на необхідності інтеграції формальної, неформальної та інформальної складових освітнього процесу [3].

4. *Дистанційне навчання*. Ми живемо в епоху техногенної культури, ми є представниками глобального інформаційного суспільства, для якого першочерговим завданням є поширення та нагромадження знань. Це завдання вирішує дистанційна освіта, яка за допомогою сучасних комунікаційних, інформаційних технологій максимально зближує споживача зі знаннями, робить доступ до освіти всезагальним, знешкоджуючи при цьому будь-які національні, географічні та інші перепони. Дистанційне навчання виконує функцію мобільного обміну освітніми ресурсами, оскільки стимулює освітній експорт та імпорт, тим самим об'єднує світовий творчий, інтелектуальний, інформаційний та науковий потенціал. На початку ХХІ століття все більшого поширення у розвинутих країнах світу набули віртуальні (електронні) університети, що, маючи в основі веб-системи дистанційного навчання корпоративного зразка, призначені для вирішення завдань дистан-

ційної освіти будь-яких за рівнями та масштабами підприємств, організацій, компаній та навчальних закладів [2]. Електронна освіта діє більш ніж в 30 країнах світу, в США приблизно 1 млн. осіб навчається за програмами дистанційного навчання. Наприклад, в Іспанії вже протягом 20 років функціонує Національний університет дистанційної освіти, що має 58 навчальних центрів у країні і 9 в інших країнах Європи.

Доцільно зазначити і про актуальність тренду онлайн-освіти, зокрема стрімкий розвиток відкритих онлайн-курсів ("Massive Open Online Courses", MOOC). Найяскравішим представником онлайн-навчання є освітня платформа "Coursera", що пропонує усім охочим онлайн-курси більше ніж 140 провідних університетів та організацій світу. Так, станом на січень 2016 р. цей ресурс мав понад 17 млн. зареєстрованих користувачів, які відзначають широкий асортимент, гнучкість, мобільність та доступність запропонованих онлайн-курсів [4]. Також широкого поширення нині набувають напрями навчання за допомогою соціальних медіа, блогів і видеоблогів, а також гейміфікація освіти (використання онлайн-інструментів та гри для створення освітніх курсів).

5. *Диверсифікація та інтернаціоналізація вищої освіти*. Освітні установи збільшують різноманітність програм підготовки, зокрема міждисциплінарних, створюють нові дисципліни та курси, пропонують нові спеціалізації та спеціальності. Загалом з'являються нові освітні установи та/або реорганізується система управління вищою освітою, змінюється структура ВНЗ, порядок їх фінансування, розширюється автономія навчальних закладів. Тоді як інтернаціоналізація покликана максимально зблизити національні освітні системи, знайти та примножити їх спільні концепти та компоненти, підтримувати розмаїття національних особливостей культури та освітніх традицій, сприяючи їх взаємозбагаченню. Поширенню інтернаціоналізації сприяє обмін студентами (залучення іноземних студентів до національно освітнього простору) та викладачами, франчайзинг освітніх послуг (створення закордонних філіалів ВНЗ з правом використання його освітніх програм, технологій та видачі його дипломів), експорт освітніх технологій (задоволення потреб іноземного споживача у освітній послугі на комерційній основі суб'єктом національної системи вищої освіти), підвищення престижу міжнародного обміну знаннями шляхом відвідування пред-

ставниками ВНЗ міжнародних конференцій, симпозіумів, семінарів тощо.

Вагомий внесок у процес інтернаціоналізації зробила прийнята 19 червня 1999 р. Болонська декларація, що мала на меті створення до 2010 р. єдиного європейського освітнього простору для розширення можливостей випускників ВНЗ щодо працевлаштування, підвищення мобільності фахівців та зростання їх конкурентоспроможності. Також додатково була підписана Лісабонська угода, що конкретизувала механізм визнання дипломів про освіту країнами-учасницями Болонського процесу [5].

6. Індивідуалізація вищої освіти. Основною тенденцією сучасної освіти є перехід від прямого навчання до індивідуально-консультативної освіти, що передбачає розробку індивідуальних програм підготовки та відповідних термінів навчання з врахуванням вікових та інших особливостей, інтересів та персональних здібностей кожного студента, відмову від порівняння результатів навчання. Індивідуалізація – це модель адаптивного навчання, що дає змогу студенту самостійно вибрати відповідні його потребам дисципліни, інструменти навчання, програму навчання та викладачів, визначити мінімальний обсяг знань, необхідний для отримання відповідних сертифікатів чи дипломів. Широкого поширення отримали такі індивідуально-групові форми навчання, як тренінги, тьюторські заняття, стажування під керівництвом викладача-ментора, робота з малими (від 3 до 6 осіб) групами студентів, рольові ігри, кейси (моделювання професійних ситуацій) та напівсамостійна робота. Застосування таких форм в навчальному процесі вищої школи дає змогу гідно підготувати фахівця до конкретної професійної діяльності шляхом оволодіння практичними навичками, прийомами та способами дії у реальних проблемних ситуаціях [6].

7. Спрямованість на науково-дослідницьку діяльність. Входження у четверту індустріальну революцію, що ознаменована економікою знань, передбачає піднесення наукової діяльності на вищій щаблі освітнього простору. Університети і наука – це симбіоз, що гарантує розвиток усіх сфер життєдіяльності будь-якого суспільства. Безумовно, попит на висококваліфікованих науково-педагогічних кадрів та талановитих дослідників і студентів, що займаються науково-дослідницькою, винахідницькою діяльністю, завжди був великим. Більш того, провідні міжнародні освітні установи та організації докладають максимум

зусиль для залучення до своїх рядів таких представників. На базі університетів функціонують передові дослідницькі центри, що активно співпрацюють зі світовою академічною спільнотою та державою. Наукова діяльність проголошується однією з найважливіших складових національного багатства високорозвинених країн, кожна з яких прагне самостійності у науковому пошуку, відсутності науково-технічної залежності від інших країн. Це підтверджується обсягом державної підтримки науки, приватними інвестиціями та кількістю представлених патентів на винахід в рік. Так, наприклад, щорічно Японія має близько 150 тис. патентів, тоді як США – 75 тисяч, Франція обіймає третю сходинку – 30 тисяч патентів [3]. І саме ці країни є найпоказовішими представниками освітнього простору своїх континентів.

Наука у стінах вищої школи має провокувати нові знання, виступати фундаментом новацій та задавати майбутні орієнтири розвитку цієї галузі. У зв'язку зі зростанням популярності наукових досліджень змінюється підхід до освітнього процесу, студент отримує новий статус – активного дослідника, що самостійно застосовує під час навчальної та науко-дослідницької роботи навички пошукової, конструкторської та винахідницької діяльності.

8. Трансформація змісту вищої освіти. Істотній модернізації підлягає і зміст навчально-виховного процесу вищої школи. Причому це відбувається не тільки через ринкові механізми впливу, але й через необхідність відродження інтеграції середньої та вищої ланок освіти. Так, саме вища освіта є логічним продовженням здобутої повної середньої освіти. Однак практика багатьох країн за останні роки свідчить про дезінтегрованість та відірваність цих етапів комплексної підготовки фахівця. Середня освіта та вища освіта стали самостійними одиницями. З метою вирішення цієї проблеми було прийнято відповідні управлінські рішення щодо розробки та внесення змін до програм підготовки ВНЗ, курси яких мають стати продовженням викладення матеріалу, що вивчався в старшій школі. Більш того, наприклад, в США, Канаді та інших країнах діють спеціальні проекти, програми та курси для абітурієнтів, що максимально зближують шкільну та вузівську підготовку, унеможливають дублювання навчального матеріалу, сприяють поліпшенню переходу від середньої школи до університету [6].

Іншим важелем регулювання змісту вищої освіти є безпосередні її споживачі – роботодавці, які прагнуть глибинної практичної спрямованості освіти, вимагають від фахівців етичного виховання, проблемно-модульного мислення та вміння самовчитися, тим самим швидко реагувати на мінливість оточення. У зв'язку з цим багато університетів світу переглянули складові компоненти навчального, спеціально-предметного та професійного блоків підготовки студентів. Безумовно, в пріоритеті залишаються спеціалізація студента, його практична підготовка. Однак науково-обґрунтованим має стати баланс дисциплін (курсів) теоретичної підготовки, посилення гуманітарної та соціальної складових освіти, оскільки такі дисципліни вимагають творчого мислення, отже, збагачують логічне та образне мислення студентів, сприяють полегшеному використанню набутих знань під час вирішення практичних проблем. Слід дещо скоротити обсяг або винести на факультативне навчання курси історичного спрямування, що містять матеріал виключно описового характеру. Так, такий визнаний гігант серед технічних університетів світу, як Массачусетський технологічний університет, пропонує студенту на кожному курсі здавати гуманітарний предмет незалежно від обраної спеціальності. Більш того, 25% загального

обсягу підготовки майбутнього фахівця відводиться саме предметам соціально-гуманітарного циклу [3].

Висновки з цього дослідження. Узагальнюючи світові тенденції у галузі вищої освіти, доцільно відзначити, що сучасному навчально-виховному процесу вищої школи властиві інтегративність та спеціалізація, гнучкість та адаптивність, модульність та мобільність, самостійність, наукове-дослідницьке спрямування, широке використання передових інформаційних та комунікаційних технологій, орієнтація на потреби споживача, суспільства, країни загалом.

Розуміння основних світових трендів розвитку вищої освіти, механізмів їх реалізації закладає фундамент для аналізу міжнародного освітнього простору, визначення місця в ньому української вищої школи та шляхів модернізації національної системи вищої освіти відповідно до рівня світових стандартів. У глобалізаційному світі вітчизняні ВНЗ мають примножити свої освітні здобутки, зберегти самобутність та культурні цінності, традиції. Дослідження зарубіжного досвіду розвитку університетської освіти має стати міцним підґрунтям для подальшого процесу реформування вищої освіти, підвищення її якості, посилення її привабливості та конкурентоспроможності на міжнародній арені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The Organization for Economic Co-operation and Development (OECD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/edu/education-at-a-glance-19991487.htm>.
2. Товканець Г. Економічна освіта у вищій школі Чехії і Словаччини у ХХ столітті : [монографія] / Г. Товканець ; за ред. Н. Ничкало. – К. : Кондор, 2013. – 506 с.
3. Дубасенюк О. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи / О. Дубасенюк // Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура : матер. Всеукр. конф. – К., 2011. – С. 135–142.
4. Coursera [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.coursera.org>.
5. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу. Документи і матеріали. Травень – грудень 2004 р. – Ч. 2 / упорядники: М. Степко, Я. Болюбаш, В. Шинкарук, В. Грубінко, І. Бабин]. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2004. – 202 с.
6. Глузман А. Особенности современного высшего образования за рубежом (Англия, Бельгия, Франция, США, Израиль) / А. Глузман [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32811/01-Gluzman.pdf>.
7. Investigation of Demand and Stability of Ukrainian Educational Market / [V. Ponomarenko, O. Rayevnyeva, K. Stryzhychenko] // Asian Journal of Applied Sciences (ISSN: 2321 – 0893). – 2015. – Volume 03 – Issue 01. – P. 50–58.
8. Раєвнева О. Міжгалузеві проблеми розвитку системи вищої освіти України / О. Раєвнева, Л. Гольяєва // Collections of Materials of the International Scientific Conference / April 29 – May 3 – Publishing House WSZiA, Opole, Poland, 2014. – P. 204–207. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.repository.hneu.edu.ua>.
9. Управління забезпеченістю національної економіки фахівців з вищою освітою: досвід перетворень, теоретико-інструментальне підґрунтя : [монографія] / [В. Пономаренко, О. Раєвнева, В. Єрмаченко] ; [за ред. В. Пономаренко, О. Раєвневої, В. Єрмаченко]. – Х. : ФОРМ Александрова К.М., 2014. – 288 с.